

"Ha én főnök lennék, bizonyos szint fölött nem süllyednék bizonyos szint alá.,,
Esterházy Péter: Termelési-regény

Alkalmazott pszichológia az intézményes nevelésben

7. Az átlagtól eltérő gyermekek

A kiemelkedő képességű gyermekek, a tanulási nehézségekkel küzdő gyermekek, a problematikus, vagy nehezen nevelhető gyermekek.

Dr. József István

Az átlagtól eltérő gyermekek

Eltérés a testileg, idegrendszerileg, pszichikailag normál fejlődésmenettel jellemezhető gyermektől.

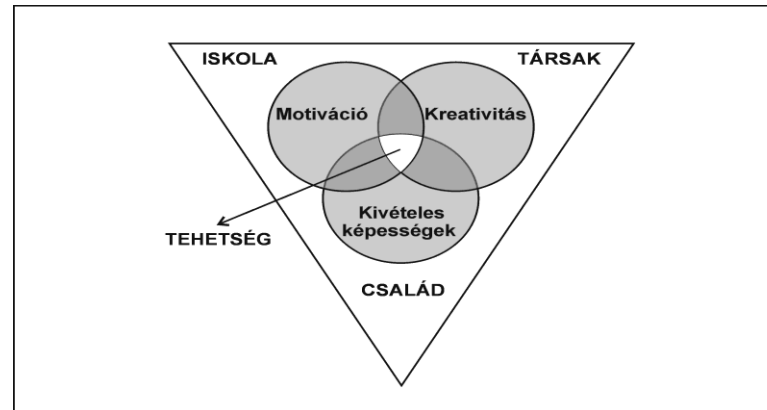
Az átlagtól való eltérés kategóriái:

1. A kiemelkedő képességű gyermekek
2. A tanulási nehézségekkel küzdő gyermekek
3. A problematikus, vagy nehezen nevelhető gyermekek

1. A kiemelkedő képességű gyermekek

Mi határozza meg a kiemelkedő képességet? Mi a tehetség? Ki a tehetséges?

- Kezdetben a sikeres emberek
- ✓ Legjobb tanulók
- ✓ Leggazdagabb emberek
- ✓ Legmagasabb pozícióba kerülő emberek
- Később a magas IQ (standard deviáció – 130 felett, **Gauss**)
- Renzulli féle tehetség modell

- **Tanuló magas műveltsége** – eddigi ismeretek mennyisége, köre, gazdagsága csak egy része keletkezik az iskolában - intenzív érdeklődés, önálló ismeretszerzés készsége, emlékezet fejlettsége
- **Intelligencia**
túl megy az értelmi szférán, kiterjed a magatartásra is
- **Kreativitás**

Géniusz – párját ritkító szellemi teljesítményre képes ember

Eleinte emberfelettinek, később veleszületettnek (genetikai okokra visszavezethetőnek) tartották.

Francia hatás – külső hatások (nevelés, tanulás)

1. **Eugenika (Galton - 1905)** gének célzatos irányítása

2. **Mentális ortopédia (Binet - 1911)** külső tényezők (család, iskola, társadalmi tényezők) hatása

Veleszületett + a fogamzástól kezdve érvényesülő külső hatások

A tehetség négy kritériuma (Czeizel)

- Lehetőség, potenciál, ígéret, esély
- olyan kiemelkedő teljesítményre, amely
- társadalmilag hasznos és amely
- megalégedettséggel, örömmel, sikerélménnyel jár elérője számára.

De!

Al Capone, Hitler, Sztálin...

Tehetségek és a környezet

Korlátozó környezet

merev korlátok
állandó kritika
humor hiánya
merev ellenőrzés
tekintélyelv

Túl engedékeny környezet

nincs elfogadható
modell
felelőtlenség
érdeklődés hiánya
megértés hiánya
nincsenek korlátok

Segítő környezet

flexibilitás
pozitív modellek
humorérzék
empátia

Környezettel szembeni elvárások

1. **Nyitottság** - széles körű érdeklődés, másképpen gondolkodás – kevés korlátot felállító , nem merev környezet → ellenkező esetben frusztráció, lázadás
2. **Pozitív modell** - más érdeklődési kör miatt irányítás nélkül lézengenek – megfelelő modell → ellenkező esetben önfejűség, segítség elutasítása
3. **Útmutatás, segítségadás** - állandó reális (!) visszajelzés → ellenkező esetben elbátortalanodik, vagy kioltódik a kreatív erőfeszítés
4. **Humorérzék** - fokozza a kreatív gondolkodást és a magabiztosságot → fegyelmetlenség
5. **Empátia** - észreveszik, hogy ők mások → ellenkező esetben energiáit arra használja, hogy bizonyítsa ő is normális

A képesség alatt teljesítés okai tehetséges gyermekeknél (is)

1. **A személyiség**
2. **Életkor – serdülőkor és kortárskapcsolatok**
3. **Családi kapcsolatok**
4. **Iskolai hatások**
5. **Agresszivitás helytelen megközelítése**
6. **Diszszinkrónia – egyenlőtlen fejlődés**
7. **Pygmalion-hatások**

1. A személyiség

- **Veleszületett vonások és a személyiségfejlődése**
  - ✓ „elbírja” a képességeit?
  - ✓ **hogyan reagál csoport helyzetben?** (példa: professzor – 4. o)
- **Az erőfeszítés nélküli teljesítmény („győzelem”) elérésének veszélyei**
- **Kudarok és veszteségek – tanulási folyamat vagy összeomlás?**
  - ✓ **szülői modell azonosítása**
  - ✓ **„útlelők”** – azonosítják a problémát, csak célt veszítenek és nem önmagukat
  - ✓ **nem „útlelők”**
    - a.) elkeseredik de továbbhalad, ha a cél reális – a megújult erőfeszítés esetén siker, újra „győztesek”. Ha a cél nem reális – kudarc – állandó frusztráció, stressz.
    - b.) a kudarcból kudarcorientálttá válik – könnyen feladja, minimális erőfeszítés elve

2. Életkor – serdülőkor és kortárskapcsolatok

- **Kamaszkor előtti időszak**
- ✓ **mindenki számára (a tehetséges tanuló számára is) nyitott és érdeklődést felkeltő oktató-nevelő munka**
- ✓ **ellustulás veszélye**
- ✓ **tényleges tehetség – valódi tehetség vagy szorgalom (esetleg szülői nyomás?)**
- **Kamaszkorban**
- ✓ **gyökeres változások - szervezet**
  - **kognitív képességek**
  - **családi és kortárskapcsolati viszonyok**
  - **kialakulnak a szociális, morális értékek**
  - **a fentiek miatt a VISELKEDÉSBEN**
- ✓ **választásból fakadó súlyos teher – kortársak, vagy képességeik szerinti társak?**
- ✓ **a tanulmányi téren tehetségesek általában kevésbé elfogadottak – kompenzáció kulturális vagy a társakkal való identifikáció – szociális én védelme**

3. Családi kapcsolatok

- Az otthon a második legfontosabb környezet a tehetség fejlődése szempontjából
- A szociális-gazdasági státusz nem meghatározó tényező

DE:

- ✓ általában a tehetséges tanulók családjai magasabb társadalmi csoportokhoz tartoznak (Schmidt, Ketcham és Snyder) tagjaikat erős szálak kötik össze, harmonikus kapcsolatban állnak egymással, a szülők több szabadságot biztosítanak gyermekeiknek
- ✓ általában az alacsonyabb társadalmi csoportokba tartozó családok a kiemelkedő teljesítményt **nonkonformista viselkedésként szemlélik** – így a magas szintű teljesítés nem kap pozitív megerősítést
- A szülők általában az adott kornak megfelelő, „normális” viselkedést várnak gyermeküktől. Bár gyakran a szülők fedezik fel a tehetséget, annak kibontakozását nem minden esetben látják szívesen (intellektuális és érzelmi fejlődés ütemének diszszinkroniája, illetve az ebből fakadó egyéb problémák miatt – később a 6. pontban ismét előkerül)
- Korai magas verbális intellektuális teljesítmény – kérdések (koraérett filozofálgatás) – melyekre specifikus lehet a szülők reagálása (zavar és megdöbbenés az alacsony kulturális szinten álló családoknál – a gyerek felismeri, hogy mások viszont megértik. Ekkor vagy lojális marad a családjához és feladja briliáns tehetségét, vagy továbbmegy ekkor azonban büntudat kíséri - később a 6. pontban ismét előkerül)
- Kedvezőtlen szociális környezet – kedvezőtlen és kevés számú tanulási lehetőség – **nemzedékeken át újratermelődhet**

4. Iskolai hatások

- **Először is megfelelő iskolába, osztályba jár-e?**

Tehetséges gyermek tanulási lehetőségei (ténylegesen oda való, vagy csak a szülő erőltette, mert „jót akart”?):

- ✓ **tagozatos osztályok** (testnevelés, nyelv, zene, szaktárgy, stb...)
- ✓ **6-8 osztályos gimnáziumok**
- ✓ **osztályugrás** – tantestület támogatása, korosztályi „teher” elviselése
- ✓ **nem a formailag egy osztályba sorolt tanulók képeznek egy oktatási egységet** – tantárgyanként cserélődnek
- ✓ **az osztályt kisebb egységekre bontják** – tantárgyanként változó
- **A pedagógus személyisége, attitűdje vagy agresszív rámenős viselkedése** – legátlódik
- **Pozitív motiválás, érzelmi elfogadás hiánya**
- **Unalmas, középszerű tanterv** – motiváció csökkentő
- **Nem megfelelő tanulási stratégia, illetve tanulási stílus**
- **Felnőtt segítségének hiánya** – facilitálás, reális elvárások megfogalmazása

5. Agresszivitás helytelen megközelítése

Az agresszió a kreatív személyiség jellemzője! – kreatív energia

Agresszió (aggre^{dior}-agredi) – megközelíteni, rátenni a kezét

Mindkét jelentés értelmezhető ellenkező értelemben is (szeretet vagy gyűlölet)

Az agresszió kétféle szemléleti módja:

✓ behaviorista megközelítés – passzív viselkedés, majd az ingertől függő reakció.

Az agresszív viselkedés tanult (Watson és a kis Albert esete)

✓ etológiai megközelítés – veleszületett, filogenetikusan determinált fajspecifikus ösztön – amely feltétele az agresszív viselkedés tanulásának és bármilyen típusú kapcsolat létrejöttének

Akció vagy reakció, előrevivő erő vagy kondicionált erőszak?

Menekülés – gyengeség, tehetetlenség. Elfojtás – neurotikus és paranoid állapotok. Ezekben az állapotokban destruktívan viszonyulhatunk önmagunkhoz és másokhoz.

DE!

Megtanulható, hogy olyan helyzetekben is konstruktívan reagáljunk, amelyek megoldására nézve nincs kész reakciómintánk!

„A nevelés feladata nem az, hogy a gyermek valamennyi agresszióját leállítsa, hanem az, hogy azokat antiszociális irányból proszociális irányba fordítsa...” (Ranschburg Jenő)

6. Diszszinkrónia – egyenlőtlen fejlődés (Terrassier)

Diszszinkrónia – a szinkronicitás, a kiegyensúlyozott fejlődés hiánya az intellektuális, érzelmi és motoros fejlődés terén – nehezíti a „normális” működést, pszichológiai problémákat is okozhat.

Aspektusai:

- ✓ belső – a tehetséges gyermek konkrét heterogén fejlődési ütemeire vonatkozik
- ✓ szociális – a gyermek környezeti kapcsolatait írja le

1. Belső diszszinkrónia

- ✓ intellektuális-pszichomotoros
előbb jár és beszél – írás és olvasás terén szembeszökő eltérések („illegális olvasás”, gyors mentális ritmus) - írásproblémák
- ✓ nyelvi-gondolkodási
a gondolkodási képesség előtte jár a nyelvi képességeknek, hasonló a helyzet a matematika terén, gyors megértés – azt hiszi ha érti, tudja is – nem tanul
- ✓ intellektuális-affektív
érzelmi fejlődése elmarad – nagy energiák az elrejtésre (időnként például lefekvéskor előjöhet)

2. Diszszinkrónia és iskola

- ✓ óriási különbség a saját mentális fejlődés és a szokványos iskolai ütemben haladó osztálytársak fejlődésmenete között
- ✓ a magyar közoktatás általában semmibe veszi a gyermek saját self-jét, és eredetiségét, esetenként olyan helyzetet teremtve, mintha egy átlagos gyermeket az értelmi fogyatékosok osztályába helyeznének el
- ✓ családi élet – a 3. pontban már tárgyaltuk

7. Pygmalion-hatások (Rosenthal és Jacobson)

- **Pozitív Pygmalion-hatás**

a valóban tehetséges gyermekek esetében ténylegesen érvényesülhet – ha a tanár felismeri diákja tényleges kiváló adottságait, vagy tájékoztatják róla

- **Negatív Pygmalion-hatás**

a tehetséges gyermekeket nem, vagy nehezen ismerik fel – ha a tanár nem ismeri fel a tehetséget, akkor azt várja el, hogy a gyermek maradjon a normál képesség-tartományban, és segíti is ebben – negatív Pygmalion-hatás

- ✓ figyelmetlenség a tanórán

- ✓ álmodozások – unalom elűzése

- ✓ alulteljesítés

- ✓ nehéz érdekes feladatoknál siker, de egyszerű feladatoknál felületesek

Kiemelkedő képességű tanulók fejlesztése

Lehetőségek

- Nem a formailag egy osztályba sorolt tanulók képeznek egy oktatási egységet – tantárgyanként cserélődnek
- Az osztály kisebb egységekre bontják – tantárgyanként változó
- Tagozatos osztályok – eleve feltételez egy nagyobb tudást
- Osztályugrás
- 6 és 8 osztályos gimnáziumok

2. A tanulási nehézségekkel küzdő tanulók

Nem fogyatékos gyermekről van szó!

1. **Érzékszervi károsodás**
2. **Idegrendszeri sajátosságok**
  - reakció, cselekvés, munkatempó lassúsága
  - temperamentumbeli – kudarc, sikertelenség elviselése
3. **Személyiség típusok**
4. **Pszichológiai jelenségek**
  - rossz környezeti tényezők – levegő, világítás, felesleges ingerek
  - szellemi vagy fizikai ereje határán lévő feladat – kifáradás
  - gátlás – érthetetlen, nem világos tananyag, a pedagógus személye, státuszromboló szituációk

5. **Pedagógiai, oktatás lélektani okok**

- anyag mennyisége, összefüggések sokfélesége, újdonsága
- tanórai megértés
- új ismeretek bekapcsolása a meglévő ismeretek rendszerébe
- megvalósul-e a pozitív motiválás, az érzelmi elfogadás
- szellemi funkciók mennyisége és változatossága
- sikerélmény biztosítottasága
- tanulás elsajátításához szükséges erőfeszítés mértéke
- inadekvát tanulási módszerek, szokások
- otthoni környezet (indíték, segítség, értékrend, jelentőség)

Leküzdésének módjai:

1. Nehézség okainak feltárása
2. Az egyénnek szóló korrekció kidolgozása

3. A problematikus, vagy nehezen nevelhető gyermekek

Tünetei:

- A szervezet idegrendszeri, fiziológiai, biológiai működésének zavarai
- Mozgás, cselekvés zavarai
- Értelmi fejlődés zavarai
- Érzelmi-indulati élet zavarai
- Akarati élet zavarai
- Magatartás és jellemfejlődés zavarai
- Passzív vagy aktív ellenállás a nevelői hatásoknak

Kialakulásának lehetséges okai:

1. Biológiai tényezők csoportja
2. Pszichoszociális környezeti tényezők
3. Iskolai ártalmak

Kezelésük, feladatok:

- Prevenció
- Korrekció

Köszönöm a megtisztelő figyelmet!

www.jozsefistvan.hu

Dr. József István PhD okl. szakpszichológus